

Ministerie van Klimaat en
Groene Groei

Nota van Antwoord

Klimaatplan 2025-2035

Inhoudsopgave

Introductie	4
Leeswijzer	5
Belang consistent en concreet beleid	7
Uitgangspunten	7
De transitie naar klimaatneutraliteit en groene groei	7
Investerings in kennis en innovatie	7
Eerlijke lastenverdeling	8
Maatschappelijk initiatief	9
De samenhang met andere transitieopgaven	9
Wetenschappelijke basis van het beleid	10
Urgentie van de klimaatopgave	11
Fossiele subsidies	11
Sleutelfactoren	12
Goede aansluiting van vraag en aanbod in het energiesysteem	12
Energiebesparing	12
Tempo in de uitvoering	13
De samenwerking met medeoverheden	13
Leefstijl	14
De transitie in sectoren	14
Elektriciteit – Energiesysteem	15
Elektriciteit – Kernenergie	16
Gebouwde omgeving	16
Industrie	17
Landbouw en landgebruik	19
Mobiliteit – Binnenlandse mobiliteit en transport	20
Mobiliteit – Mobiel erfgoed	21
Mobiliteit – Luchtvaart	21
Koolstofverwijdering	22
Circulaire Economie	23
Ketenmissies	24
Klimaatwet	24
Burgerberaad	25
Zorg en gezondheid	25
Financiële instellingen	26
Culturele Sector	27

Introductie

Het kabinet maakt iedere vijf jaar een Klimaatplan. Dit is vastgelegd in de Klimaatwet. Dit Klimaatplan laat zien hoe Nederland op koers kan komen om in 2050 klimaatneutraal te worden. De focus van het plan ligt op wat we samen de komende tien jaar gaan doen om dit te bereiken.

Het Klimaatplan is voorbereid volgens de procedure die in de Klimaatwet is voorgeschreven. Een van de wettelijke stappen is een publieke consultatie van het ontwerp-Klimaatplan. In deze nota van antwoord reageert het kabinet op de inbreng die mensen thuis, bedrijven, maatschappelijke organisaties en andere overheden via deze consultatie hebben gegeven.

De publieksconsultatie van het ontwerp-Klimaatplan 2025-2035

Het kabinet heeft het ontwerp-Klimaatplan op 24 oktober 2024 gepresenteerd via Rijksoverheid.nl en sociale media. Het ontwerp-Klimaatplan lag vervolgens zes weken ter inzage, van 24 oktober tot en met 5 december. Door een procedurele fout is voorafgaand aan deze terinzagelegging van het ontwerp-Klimaatplan geen kennisgeving in de Staatscourant geplaatst. Daarom is ervoor gekozen om hetzelfde ontwerp-Klimaatplan nogmaals ter inzage te leggen van 20 december tot en met 7 februari 2025. Tijdens deze periode kon iedereen een zienswijze (hierna: reactie of inbreng) op het ontwerp-Klimaatplan geven via de website www.internetconsultatie.nl.

In de publieksconsultatie is de algemene vraag gesteld om een reactie te geven op het ontwerp-Klimaatplan 2025-2035. Er zijn 1.171 reacties binnengekomen. Een groot deel van de binnengekomen reacties komen van mensen thuis. Ook zijn veel reacties binnengekomen van georganiseerde partijen, waaronder een brede verscheidenheid aan bedrijven, NGO's, branche- en belangenorganisaties. Het kabinet waardeert de brede betrokkenheid bij dit Klimaatplan en bedankt alle respondenten voor hun bijdrage.

Algemene analyse publieksconsultatie

Veel respondenten onderschrijven het belang van klimaatbeleid vanwege de urgentie van de klimaatopgave. Veel respondenten vragen aandacht voor specifieke onderwerpen. Zo zijn er veel concrete ideeën over hoe de klimaatopgave ingevuld zou moeten worden, meestal vanuit een rechtvaardigheidsafweging. Respondenten noemen regelmatig dat het klimaatbeleid ontoereikend is, en dat bepaalde groepen mensen binnen en buiten Nederland zwaarder worden belast. Er zijn ook veel concrete beleidssuggesties gedaan.

Elke reactie is gelezen en gecategoriseerd op thema. Onder de reacties van mensen zijn veel (bijna) identieke reacties binnen gekomen. Deze gingen vaak over (a) het stoppen met fossiele subsidies (ruim 400 reacties), en (b) het beschermen van mobiel erfgoed (ruim 100 reacties). Ook was er een aantal gecoördineerde reacties met concrete beleidsvoorstellen (in totaal ruim 100). Per reactie/thema is de afweging gemaakt of deze aanleiding geeft om het Klimaatplan te wijzigen. Voor een aantal thema's bleek uit de reacties bijvoorbeeld dat daar in het Klimaatplan onvoldoende aandacht aan is besteed. Het betreft o.a. fossiele subsidies, energiebesparing en kernenergie. Dit was aanleiding om de tekst in het Klimaatplan over deze onderwerpen aan te passen. Zie verdere toelichting onder kop 'Tekstwijzigingen in het Klimaatplan'.

Naast de verantwoording in deze nota van antwoord en de wijzigingen in het Klimaatplan, worden de reacties ook onder de aandacht gebracht bij de verantwoordelijke bewindspersonen, zodat zij de inbreng in de verdere uitwerking van beleid kunnen benutten. Hierin nemen we ook reacties mee die buiten de scope van het Klimaatplan vallen, maar wel betrekking hebben op het beleidsveld van de betrokken bewindspersonen.

Leeswijzer

Thema's nota van antwoord

In deze nota van antwoord reageert het kabinet op de inbreng die via de publieke consultatie is gegeven. Dat doet het kabinet per thema dat uit de reacties naar voren komt, en niet per afzonderlijke reactie. In de nota van antwoord worden de volgende onderwerpen geadresseerd:

Thema nota van antwoord	Correspondeert met hoofdstuk in Klimaatplan
Belang consistent en concreet beleid	Samenvatting
<ul style="list-style-type: none"> • De transitie naar klimaatneutraliteit en groene groei • Investerings in kennis en innovatie • Eerlijke lastenverdeling • Maatschappelijk initiatief • De samenhang met andere transitieopgaven 	Uitgangspunten
Wetenschappelijke basis van het beleid	Inzichten sinds 2019
Fossiele subsidies	Beleidsmix
<ul style="list-style-type: none"> • Goede aansluiting van vraag en aanbod in het energiesysteem • Energiebesparing • Tempo in de uitvoering • Leefstijl 	Sleutelfactoren
De transitie in sectoren <ul style="list-style-type: none"> • Elektriciteit (incl. kernenergie) • Gebouwde omgeving • Industrie • Landbouw en landgebruik • Mobiliteit en transport • Koolstofverwijdering 	De transitie in sectoren
Circulaire economie en ketenemissies	CE en ketenemissies
Burgerberaad	Governance en uitvoering
Klimaatwet	Doelbereik, monitoring & evaluatie
Zorg en gezondheid Financiële instellingen Culturele sector	Overig

Tekstwijzigingen in het Klimaatplan

Daarnaast is beoordeeld of de reacties aanleiding geven om het Klimaatplan te wijzigen. Op basis van de inbreng uit de consultatie zijn 21 tekstwijzigingen in het Klimaatplan doorgevoerd. Hieronder zijn de wijzigingen kort opgesomd:

Hoofdstuk in het Klimaatplan	Tekstwijziging n.a.v. publieke consultatie
Samenvatting	1. Belang consistent en concreet beleid
Uitgangspunten	2. Belang internationale klimaatrechtvaardigheid en rol Nederland 3. Social Climate Fund ter ondersteuning kwetsbare huishoudens 4. Mensenrechten binnen samenhang transities 5. Verwijzing Actieplan Duurzame Digitalisering
Kader	1. Verduidelijking kader Emissiebudgetten en sturen op puntdoelen 2. Fossiele subsidies
Sleutelfactoren	3. Belang niet-financiële prikkels via informatievoorziening 4. Benaming voorbeeldrol Rijksoverheid
De transitie in sectoren	5. Gebouwde omgeving: Aanpassing passage over mensen die moeilijk mee kunnen 6. Gebouwde omgeving: Nuancering afname aardgasverbruik 7. Industrie: Samenwerking industriële clusters 8. Landbouw en landgebruik: Feitelijke correctie glastuinbouw 9. Mobiliteit en transport: Cultureel mobiel erfgoed
CE en ketenemissies	10. Toevoeging over Nationaal Programma Circulaire Economie (NPCE) 11. Onderzoek reparatiebonus
Beleidsagenda	12. Proces concreet maken van beleid 13. Mobiliteit: Belang om OV te bevorderen 14. Circulaire economie: Verduurzaming Grond-, Weg-, en Waterbouw
Governance en uitvoering	15. Samenwerking met medeoverheden 16. Rol niet-sectordepartementen in de klimaatgovernance

Effecten van het Klimaatplan

Hoofdstuk 4 van het Klimaatplan is ingevuld op basis van het eindrapport van de impact analyse van CE Delft. Belangrijke uitkomst van de impactanalyse is dat de transitie naast positieve effecten ook risico's met zich meebrengt voor kwetsbare groepen en dat het onze afhankelijkheid van andere landen voor grondstoffen kan versterken. De effecten hiervan zijn afhankelijk van het beleid dat in de EU en in Nederland wordt gevoerd. Daarom zijn deze effecten als aandachtspunten voor de verdere uitwerking van de beleidsagenda benoemd in hoofdstuk 4 van het Klimaatplan.

Focusgroepen

Gedurende de looptijd van de publieke consultatie zijn verschillende focusgroepen georganiseerd over onderwerpen uit het ontwerp-Klimaatplan. Hierover is een toelichting toegevoegd in Bijlage 7.2 Verantwoording consultatie en participatie totstandkoming Klimaatplan.

Redactionele wijzigingen

Los van bovenstaande inhoudelijke tekstwijzigingen in het Klimaatplan zijn er ook enkele redactionele aanpassingen gedaan. Het gaat onder andere om verduidelijkingen, spel- en opmaakfouten en aanpassingen in verwijzingen naar andere hoofdstukken binnen het Klimaatplan.

Belang consistent en concreet beleid

Samenvatting van de inbreng

In diverse reacties wordt een oproep gedaan aan het kabinet om duidelijk te zijn over het beleid op de langere termijn en het beleid dat is afgesproken ook daadwerkelijk uit te voeren. Daarnaast wordt in een aantal reacties geconstateerd dat het beleid niet concreet genoeg is.

Reactie

Het kabinet is zich ervan bewust dat partijen in de samenleving behoefte hebben aan duidelijkheid zodat zij daar (investerings-) beslissingen op kunnen baseren. Om die reden is in het Hoofdlijnenakkoord vastgelegd dat het kabinet vasthoudt aan de bestaande doelen. Het Klimaatplan is gericht op de periode 2025-2035 en het beleid moet deels in Europees verband verder uitgewerkt worden. Om zoveel mogelijk helderheid te geven over welk beleid op welke termijn verder uitgewerkt zal worden, zal de jaarlijkse Klimaatnota een overzicht bevatten van de verschillende onderdelen van de beleidsagenda uit het Klimaatplan.

In lijn met voorgaande is in de samenvatting en hoofdstuk 3.6 – Beleidsagenda een zinspassage toegevoegd.

Uitgangspunten

Hieronder worden de reacties geadresseerd die gaan over de uitgangspunten uit het Klimaatplan:

- Een transitie met economisch perspectief;
- Rechtvaardig klimaatbeleid;
- Ruimte voor maatschappelijke initiatief;
- Aandacht voor de samenhang tussen transities.

De transitie naar klimaatneutraliteit en groene groei

Samenvatting van de inbreng

In een deel van de reacties wordt het belang onderschreven van groene groei en de mogelijkheden die dit biedt voor het toekomstige verdienvermogen van de Nederlandse economie. In een ander deel van de reacties wordt juist benadrukt dat groene groei niet mogelijk is en dat de planetaire grenzen leidend moeten zijn voor invulling van beleid.

Reactie

In het Klimaatplan staat dat Nederland een sterke en innovatieve economie heeft, maar tegen zijn grenzen aanloopt waar het gaat om de beschikbaarheid van energie, grondstoffen, water, arbeid, natuur, en ruimte. Het kabinet zet in op groene groei maar is zich dus terdege bewust van de noodzaak hierbij nadrukkelijk rekening te houden met de randvoorwaarden die daaraan worden gesteld.

Investeringen in kennis en innovatie

Samenvatting van de inbreng

Een deel van de respondenten verwijst naar kennisontwikkeling in relatie tot innovatie en innovatieve technieken. Respondenten benadrukken het belang van investeringen in kennisontwikkeling om innovaties waar te maken die nodig zijn voor de transitie naar klimaatneutraliteit.

Reactie

In het Klimaatplan wordt innovatie beschreven als belangrijke pijler voor een duurzame economie van de toekomst. Groene groei creëren we door kennisontwikkeling en innovatie aan te jagen. Zoals ook in de Klimaatnota 2024 beschreven, wordt er jaarlijks via diverse programma's en subsidieregelingen geïnvesteerd in de ontwikkeling van kennis en nieuwe duurzame technieken. Ook binnen het Klimaatfonds zijn ieder jaar middelen opgenomen voor diverse voorstellen die innovatieve technieken ondersteunen, in allerlei sectoren. Denk bijvoorbeeld aan de opschaling van duurzame transporttechnieken of processen in de industrie. Hierbij wordt zoveel mogelijk gestuurd op het loskrijgen van private investeringen, naast de publieke middelen die worden toegekend.

Eerlijke lastenverdeling

Samenvatting van de inbreng

In diverse reacties wordt het belang van een rechtvaardige transitie benadrukt voor de mensen en kinderen thuis; voor huidige en toekomstige generaties. Daarbij gelden met name de principes 'de vervuiler betaalt' en 'de sterkste schouders dragen de zwaarste lasten'. Er wordt in enkele reacties verwezen naar de vervuilende rol van de industrie en gepleit voor het afschaffen van de vrijstelling van de energiebelasting voor Nederlandse bedrijven. Internationale rechtvaardigheid komt ook als thema terug. Er wordt gesteld dat Nederland verantwoordelijkheid moet nemen door financiële ondersteuning te bieden aan armere landen, en dat een mondiale aanpak noodzakelijk is om klimaatverandering aan te pakken. Sommige reacties vinden een ambitieus Nederlands klimaatbeleid niet altijd te rechtvaardigen kijkend naar de rol van andere, grotere landen. Ook is er aandacht voor procedurele rechtvaardigheid. Zo wordt inspraak van burgers via een terugkerend burgerberaad of een generatietoets voor jongeren genoemd. Het burgerberaad komen later in deze nota van antwoord separaat aan bod.

Reactie

Het Klimaatplan 2025-2035 benoemt rechtvaardigheid als een van de uitgangspunten voor klimaatbeleid en hanteert hiervoor vier principes. De meeste reacties vallen binnen deze principes en worden daarom gezien als een bevestiging van het belang hiervan. Zo vindt een aantal respondenten het vooral belangrijk dat de vervuiler en gebruiker betalen voor uitstoot om de klimaattransitie te financieren en om mensen met minder middelen te ontzien. Deze principes komen al terug in het Klimaatplan als uitgangspunt.

Een aantal reacties gaat ook specifiek in op internationale en intergenerationele rechtvaardigheid. Het belang daarvan wordt in het Klimaatplan onderschreven met het uitgangspunt om de klimaatdoelen te realiseren. Door de eigen uitstoot te reduceren kan Nederland de impact van klimaatverandering elders en in de toekomst beperken. Het kabinet wil het land schoon doorgeven. Het kabinet meent dat Nederland, als relatief welvarend land met een relatief hoge uitstoot per Nederlandse burger, zowel historisch als nu, verantwoordelijkheid moet nemen om de uitstoot van broeikasgassen te verminderen en uiterlijk in 2050 netto nul broeikasgassen uit te stoten. Internationaal ondersteunt Nederland bovendien andere landen op basis van internationale afspraken over de duurzame ontwikkelingsdoelen, klimaat, gender en mensenrechten. In de bilaterale ontwikkelingshulp wordt bijvoorbeeld aandacht besteed aan watermanagement en voedselveiligheid. Binnen de EU en de VN zet Nederland zich ervoor in dat meer publieke en private actoren klimaat(adaptatie)financiering ter beschikking stellen voor klimaatactie in ontwikkelingslanden, met name voor de minst ontwikkelde landen en kleine eilandstaten.

Daarnaast stellen respondenten dat de concrete uitwerking van de rechtvaardigheidsprincipes nog verder vorm moet krijgen. Dat wordt in het Klimaatplan onderkend. Hoewel het geen nieuw begrip is, is de aandacht voor rechtvaardigheid de afgelopen jaren toegenomen. Dat is logisch, omdat we inmiddels in de fase van de transitie zitten waarbij we al op weg zijn en er verdelingsvraagstukken naar boven komen.

Omdat meerdere respondenten het belang van internationale rechtvaardigheid benadrukten, is de inzet van het kabinet daarop verduidelijkt in het Klimaatplan. Omdat meerdere respondenten aandacht vragen voor de meest kwetsbaren (waaronder kwetsbare kinderen) is een passage toegevoegd over het Social Climate Fund. Dit fonds is bedoeld ter ondersteuning van kwetsbare huishoudens, weggebruikers en micro-bedrijven, die onevenredig hard worden geraakt door de stijgende kosten als gevolg van de uitbreiding van Europese klimaatmaatregelen. Zie hoofdstuk 1 – Uitgangspunten.

Maatschappelijk initiatief

Samenvatting van de inbreng

In enkele reacties wordt stilgestaan bij het belang van maatschappelijk initiatief. Burgerinitiatieven laten zien dat samenwerking kan leiden tot veerkrachtige oplossingen en tot sociale verbinding. Maatschappelijk initiatief wordt bovendien gezien als drijvende kracht in de uitvoering. Daarbij wijzen respondenten op de essentiële rol van medeoverheden en de faciliterende rol in de uitvoering van het Rijk.

Reactie

De reacties die zijn binnengekomen ondersteunen het in het Klimaatplan opgenomen uitgangspunt over maatschappelijk initiatief in hoofdstuk 1. Het is van belang om initiatieven vanuit de samenleving te erkennen en te steunen vanuit de overheid. Er wordt regelmatig geconstateerd dat integraliteit van de verschillende systeemopgaven zorgt voor een toename in de complexiteit van de transitie. Maatschappelijk initiatief kan leiden tot oplossingen die van onderop bijdragen aan nieuwe inzichten en structuren. Daarnaast wordt gewezen op betrokkenheid en sociale cohesie als belangrijke neven-effecten. Daarmee kan maatschappelijk initiatief bijdragen aan de samenhang tussen de verschillende opgaven, eigenaarschap van de transitie en kan het richting geven aan de manier waarop mensen hun leefstijl kunnen aanpassen. Tot slot wordt de belangrijke rol van medeoverheden in het Klimaatplan onderschreven in hoofdstuk 5.

De samenhang met andere transitieopgaven

Samenvatting van de inbreng

In veel reacties komt terug dat de klimaattransitie niet los gezien kan worden van andere opgaven. Daarbij wordt onder meer gewezen op het behoud van biodiversiteit, een gezonde inrichting van de leefomgeving en schone lucht door minder uitstoot. Door middel van de e-wittransitie wordt ook een bijdrage geleverd aan de volksgezondheid. Er worden adaptieve maatregelen genoemd, waarbij er een rol voor de natuur is weggelegd om klimaatbestendig te worden. Binnen de circulaire economie wordt ook de grondstoffentransitie genoemd. Tenslotte is de constatering dat er soms ook sprake is van een afruil tussen transitieën. Een voorbeeld dat genoemd wordt, is de mogelijke impact van de energievoorziening op de drinkwatervoorziening.

In de samenhang met andere transitieopgaven wordt door enkele respondenten het belang van digitalisering benadrukt. Dit vanwege de brede invloed die de digitale sector kan hebben op energie, klimaat en grondstoffen.

Tot slot wordt genoemd dat er ook oog moet zijn voor de mensen, objecten en omgeving die het meest direct de gevolgen van klimaatverandering zullen ondervinden, zoals bijvoorbeeld cultureel erfgoed. In sommige gevallen gaat het onomkeerbare schade vanwege verdroging, overstroming of verzilting, waardoor culturele landschappen zullen veranderen en verdwijnen, ook in Caribisch Nederland.

Reactie

In lijn met deze reacties hanteert het Klimaatplan de samenhang met andere (transitie)opgaven als uitgangspunt voor het uitwerken van klimaatbeleid. De uitdaging daarbij is om verschillende opgaven gelijktijdig aan te pakken. Dat geldt eveneens voor de knelpunten die op andere beleidsterreinen

kunnen ontstaan wanneer het beleid slechts focust op een enkele opgave. Het klopt bovendien dat er afruilen bestaan tussen verschillende opgaven en win-wins niet altijd direct mogelijk zijn. Zo zorgt de verduurzaming van de energievoorziening voor een grotere watervraag terwijl er al tekorten bestaan en kan de opbouw van een circulaire economie tijdelijk leiden tot hoger energieverbruik, bijvoorbeeld omdat we productiviteit naar Nederland halen en circulair maken. Het Klimaatplan gaat expliciet in op de samenhang van transities, zoals water, grondstoffen, maar ook milieu-impact, gezondheid en biodiversiteitsherstel.

In het Klimaatplan staat dat bij de ruimtelijke inpassing aandacht geschonken wordt aan ruimtelijke kwaliteit – waaronder ook cultuurhistorische waarden. Ook hier is het van belang van de herkenbaarheid van Nederland en daarmee cultureel en historisch erfgoed meegenomen wordt binnen de klimaatopgave.

Er is een zinspassage toegevoegd aan het Klimaatplan om duiding te geven aan bestaande beleidsinitiatieven op het gebied van digitalisering en de rol van verduurzaming. Verder is in de passage over het belang van minimale impact van maatregelen in Nederland op andere landen toegevoegd dat dit, naast gevolgen voor biodiversiteit, weglek en milieu ook toeziet op mensenrechten. Zie hoofdstuk 1.4.

Wetenschappelijke basis van het beleid

Samenvatting van de inbreng

In veel reacties wordt het belang van wetenschappelijke kennis en inzichten bij het maken van klimaatbeleid benadrukt. Het betrekken van kennisinstellingen en onderzoeksprogramma's wordt regelmatig genoemd. De urgentie van klimaatbeleid wordt vaak kracht bij gezet met verwijzing naar klimaatwetenschappelijke inzichten. Enkele respondenten stellen dat zij niet overtuigd zijn van de wetenschappelijke onderbouwing in het Klimaatplan. Sommige respondenten vinden dat niet onderbouwd is hoe (groene) groei en het halen van klimaatdoelen samen kunnen gaan en vinden dat de klimaatproblematiek moet worden gezien in de context van overschrijding van ecologische planetaire grenzen. Tot slot mist een aantal respondenten nieuwe inzichten uit de sociale wetenschappen in de passages over gedragsverandering en (systeem)transities.

Reactie

Het Klimaatplan bevat een actualisering van klimaatwetenschappelijke inzichten sinds het vorige Klimaatplan 2021-2030. We baseren het klimaatbeleid op de inzichten in de laatste (AR6-) rapporten van het Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC). Deze rapporten bieden een overzicht van de nieuwste internationale wetenschappelijke inzichten waarover binnen de wetenschap consensus bestaat. De resultaten van Nederlands wetenschappelijk onderzoek worden daar ook bij betrokken. Het klimaatbeleid wordt daarnaast gebaseerd op aanvullende inzichten van Nederlandse kennisinstellingen, zoals KNMI, PBL, en de Wetenschappelijke Klimaatraad. Naast de nieuwe wetenschappelijke inzichten in hoofdstuk 2 van het Klimaatplan komen elders in het Klimaatplan ook nieuwe inzichten over gedragsverandering en systeemtransities aan bod. Voor nieuwe inzichten over de rol van gedragsverandering zie o.a. sleutelfactor 'Maatschappelijke acceptatie en gedragsverandering'. Voor nieuwe inzichten over systeemvraagstukken zie o.a. de samenvatting van de door PBL uitgevoerde lerende evaluatie in bijlage 7.1.

Het kabinet onderschrijft niet de visie dat klimaatverandering niet bestaat of niet komt door menselijk handelen. Klimaateffecten treden al op en vergen tijdige aanpassing. Verdere klimaatverandering kan alleen worden tegengegaan door de uitstoot van broeikasgassen aan te pakken. De Nederlandse bijdrage aan het tegengaan van klimaatverandering is onderdeel van de Europese bijdrage aan de mondiale aanpak. Welke nationale bijdrage nodig is, is niet eenduidig wetenschappelijk te bepalen. Het kabinet is van mening dat de Nederlandse en Europese bijdrage – vastgelegd in de Nederlandse en Europese Klimaatwet – in lijn zijn met de temperatuurdoelen uit het Akkoord van Parijs.

Urgentie van de klimaatopgave

Samenvatting van de inbreng

Uit een aantal reacties komt naar voren dat het Klimaatplan onvoldoende ambitie uitstraalt en het klimaatvraagstuk niet urgent genoeg benadert. Daaraan gekoppeld is de oproep vanuit diverse partijen om een nationaal doel voor 2040 wettelijk vast te leggen. Ook wordt door sommigen opgeroepen om een nationaal koolstofbudget vast te stellen.

Reactie

Komend jaar vindt in EU-verband besluitvorming plaats over het 2040-doel dat in de Europese Klimaatwet wordt opgenomen. Het kabinet kiest ervoor geen nationaal tussendoel voor 2040 vast te leggen in de Klimaatwet. Dit is ook niet vereist vanuit het Europese beleid. Het kabinet ziet op basis van kennis en inzichten -90% broeikasgasreductie in 2040 als logische tussenstap op weg naar klimaatneutraliteit voor Nederland in 2050 en heeft dit als vertrekpunt gebruikt voor het formuleren van het indicatieve reductiepad voor Nederland. Dit reductiepad maakt het mogelijk in te schatten wat er nodig is in de verschillende sectoren. Ook maakt dit het mogelijk om in te schatten welke randvoorwaarden op orde moeten worden gebracht om handelingsperspectief te bieden aan burgers, bedrijven en maatschappelijke organisaties. Daarom pleit Nederland in Europa voor een sterk uitvoeringspakket. Voor wat betreft een nationaal koolstofbudget ziet het kabinet geen meerwaarde om een nationaal koolstofbudget te introduceren aanvullend op de drie Europese kerninstrumenten die elk uitgaan van een budgetbenadering. Het tekstkader in het Klimaatplan is op dit punt verduidelijkt.

Fossiele subsidies

Samenvatting van de inbreng

In een groot aantal reacties wordt het kabinet opgeroepen om (specifieke) fossiele subsidies af te schaffen en de middelen die daarmee worden bespaard in te zetten voor de energietransitie of andere maatschappelijke opgaven. Specifiek wordt benadrukt dat de Nederlandse staat met exportkredietverzekeringen (via Atradius DSB) projecten van Nederlandse bedrijven steunt in landen waar risicovolle situaties heersen die het slagen van de projecten bedreigen. Het grootste deel van de steun gaat volgens respondenten naar vervuilende bedrijven in de fossiele industrie. Het kabinet wordt opgeroepen om te besluiten om geen olie- en gasgerelateerde steun te verlenen, zodat Atradius de energietransitie in de buitenlandse handel/investeringen kan bevorderen.

Reactie

De afgelopen jaren zijn diverse milieuheffingen op het gebruik van fossiele energiedragers verhoogd. Dit gebeurt veelal in vastgelegde meerjarige paden. Ook zijn of worden diverse vrijstellingen, verlaagde tarieven en specifieke voordelen voor bepaalde gebruikersgroepen afgebouwd. Daarnaast wordt in de EU het emissiehandelssysteem uitgebreid met ETS₂, waar Nederland via een opt-in nog een aantal sectoren aan toevoegt. In dit emissiehandelssysteem wordt het aantal beschikbare en gratis rechten jaarlijks afgebouwd. Door deze maatregelen is het niveau van beprijzing van de maatschappelijke kosten van het gebruik van fossiele energiedragers aanzienlijk toegenomen en zal dit verder toenemen. Dit verlaagt de mate waarin er sprake is van fossiele subsidies.

Het kabinet heeft in het Regeerprogramma aangekondigd in te zetten op het in Europees verband afbouwen van de fossiele subsidies gericht op de energievoorziening. Zo worden klimaateffecten die gepaard gaan met het gebruik van fossiele brandstoffen Europees beprijsd. Het kabinet vindt dat bovenop de nationale instrumenten, die hierboven zijn beschreven, verdere stappen beter in EU-verband kunnen worden gezet, omdat hiermee minder risico's bestaan op verstoring van het internationaal speelveld voor bedrijven en weglek van CO₂ en bedrijven naar het buitenland. Met dergelijke risico's wordt zowel het klimaat als de Nederlandse economie niet geholpen.

Bovendien kan de EU internationaal beter een koploerspositie innemen dan individuele landen. Hierover is een tekst in het Klimaatplan opgenomen. Ook heeft Nederland in december 2023 een internationale coalitie (COFFIS) gelanceerd om samen met een groep van inmiddels 16 landen te werken aan het in kaart brengen en uitfasering van fossiele brandstofsubsidies.

De exportkredietverzekering (ekv) faciliteit wordt niet beschouwd als een subsidie, aangezien het instrument over de middellange termijn budgetneutraal is. De Nederlandse staat geeft een garantie af en alleen bij schade is sprake van uitgaven die bekostigd worden vanuit de premie die verzekerden betalen. Ekv-steun aan de fossiele energiesector is bovendien reeds beëindigd. Tijdens de COP26-klimaatconferentie in Glasgow tekende Nederland namelijk de verklaring (Clean Energy Transition Partnership) om internationale overheidssteun in lijn te brengen met de groene energietransitie. Via het Nederlandse COP26-beleid voor de ekv-faciliteit is nieuwe ekv-steun aan de fossiele energiesector per 1 januari 2023 beëindigd, behoudens beperkte en duidelijk gedefinieerde uitzonderingen. Zo werd in 2023 op 135 transacties ekv-dekking afgegeven en daarvan waren zes transacties fossiel, die vielen onder de gedefinieerde uitzonderingen. Tot slot zet Nederland zich via de EU in op een OESO-akkoord om ekv-steun aan de fossiele energiesector uit te sluiten.

In de tekst over de Beleidsmix in paragraaf 3.1 van het Klimaatplan is een passage toegevoegd over de kabinetsinzet op fossiele subsidies.

Sleutelfactoren

Hieronder worden de reacties geadresseerd die gaan over de sleutelfactoren uit het Klimaatplan:

- Tempo maken én vasthouden in de uitvoering van maatregelen;
- De omgang met schaarste in het energiesysteem;
- Maatschappelijke acceptatie van nieuwe technologie en veranderingen van gedrag.

Goede aansluiting van vraag en aanbod in het energiesysteem

Samenvatting van de inbreng

In verschillende reacties wordt het belang benadrukt van een goede aansluiting van vraag en aanbod van o.a. elektriciteit, waterstof, koolstof, warmte en duurzame producten. Enkele respondenten noemen dat hernieuwbare energiebronnen ook ruimte nodig hebben en dat bij het ontwikkelen van plannen ook andere belangen meegewogen moeten worden, zoals ruimte voor wonen.

Reactie

In het Nationaal Plan Energiesysteem (NPE) is gekozen voor een visie tot 2050. Hoewel het nog ver weg lijkt, is het nu al nodig daarmee rekening te houden zodat we geen kansen missen en niet een verkeerd pad inslaan met keuzes gericht op de korte termijn. Het NPE schetst de beoogde ontwikkeling van het aanbod van energie aan de hand van de vier energieketens (elektriciteit, waterstof, koolstof en warmte) en de vraag naar energie afkomstig van de gebruikssectoren (industrie, mobiliteit, gebouwde omgeving en landbouw). Een duurzaam energiesysteem neemt ruimte in. Het Programma Energiehoofdstructuur (PEH) en de Nota Ruimte gaan in op de planologische ruimte en de integrale ruimtelijke keuzes die spelen in relatie tot andere ruimtevragers zoals woningbouw, economie en water.

Energiebesparing

Samenvatting van de inbreng

In algemene zin wordt veel aandacht gevraagd voor de stimulering van energiebesparing en energiebesparing in woningen.

Reactie

Om de sturing op het behalen van de nationale energiebesparingsdoelen te versterken zal het kabinet komend voorjaar voor het eerst de effecten op energiegebruik meewegen bij de voorjaarsbesluitvorming over klimaat- en energiemaatregelen en bij bestedingen uit het Klimaatfonds.¹ Zo wordt zowel energiebesparing als CO₂-reductie gerealiseerd. Voorbeelden van bestaand beleid met effect op beide doelen zijn: versterking van toezicht en handhaving op de energiebesparingsplicht, maatwerkafspraken in de industrie en subsidie op warmtepompen. Ook werkt het kabinet aan verbetering van de energiebesparingsplicht: alle bedrijven en instellingen met een energiegebruik vanaf 50.000 kWh of 25.000 m³ zijn bijvoorbeeld verplicht om alle maatregelen te treffen die zich binnen vijf jaar of minder terug verdienen. Voor woningen geldt dat alle nieuwbouw sinds 2021 bijna energieneutraal moeten zijn, hieronder vallen onder meer regels over de maximale toegestane energiebehoefte per m². Tot slot informeert het kabinet burgers, bedrijven en instelling over de noodzaak, de mogelijkheden en de voordelen van energiebesparing via de *Zet ook de knop* om campagne.

Tempo in de uitvoering

Samenvatting van de inbreng

Door veel respondenten is ingebracht dat het tempo waarmee de transitie plaatsvindt dreigt te stikken door knelpunten in de uitvoering van het beleid. Verschillende reacties vragen bovendien aandacht voor de voorbeeldrol van de Rijksoverheid.

Reactie

Het kabinet is het, zoals blijkt uit de tekst van het Klimaatplan, met de respondenten eens dat er veel aandacht besteed moet worden aan het tempo en de uitvoering van het beleid. Bij het opstellen van klimaat- en energiebeleid is de uitvoering, en het hiervoor verminderen van knelpunten voor het tempo maken van deze uitvoering, dan ook een expliciet aandachtspunt. De uitvoeringscapaciteit om plannen van tekentafel naar praktijk te brengen staat onder druk. In het beleid is hier aandacht voor, onder meer door voortgang te houden in processen van wet- en regelgeving, het benodigde energiesysteem op elk schaalniveau versneld te realiseren, inclusief versnelling van vergunningsprocedures, en het realiseren van voldoende arbeidskracht om het werk te doen. Netcongestie, een belangrijke remmende factor op dit moment, wordt aangepakt via het Landelijk Actieprogramma Netcongestie (LAN) dat als doel heeft de aanleg van nieuwe elektriciteitsinfrastructuur te versnellen, beschikbare capaciteit beter te benutten en inzicht in de bestaande situatie te vergroten.

Om de vinger aan de pols te houden hoe het staat met de uitvoering van het beleid zal de jaarlijkse Klimaatnota een overzicht bevatten van de verschillende onderdelen van de beleidsagenda uit het Klimaatplan.

Tot slot heeft ook de Rijksoverheid in de uitvoering een voorbeeldrol te vervullen. In het Klimaatplan is een extra verduidelijking toegevoegd dat de Rijksoverheid een aanjagende rol speelt met onder meer het eigen inkoopbeleid.

De samenwerking met medeoverheden

Samenvatting van de inbreng

Medeoverheden spelen een grote rol in het klimaatbeleid. Medeoverheden onderschrijven in hun inbreng de urgentie en koers van het nieuwe Klimaatplan. Tegelijkertijd ondervinden ze nu al dagelijks hoe cruciaal voortgang is op de drie in het Klimaatplan benoemde sleutelfactoren om stappen te blijven zetten naar de doelen in 2030 en 2050. In hun reacties vragen zij dan ook aandacht voor de randvoorwaarden om (het tempo van) de uitvoering te waarborgen. Daarbij gaat het hen specifiek om

¹ [Kamerbrief voortgang energiebesparing](#)

integraliteit, voldoende financiële middelen, het feit dat de beleidsagenda in het Klimaatplan nog geen uitvoeringsagenda bevat en dat het belangrijk is zicht te krijgen op de gevolgen van plannen voor de taken van de medeoverheden.

Reactie:

Het kabinet zet met het klimaatbeleid in op een intensieve samenwerking met de medeoverheden, schouder aan schouder. Een aantal aandachtspunten van de medeoverheden uit de consultatie kwam al terug in het ontwerp-Klimaatplan. Dat is aangevuld met tekstvoorstellen over ruimte, energieveiligheid, een verduidelijking over de rolverdeling tussen Rijk en medeoverheden, en verwijzing naar de code interbestuurlijke verhoudingen en een verwijzing naar de adviesaanvraag over investeringsmiddelen. Ook is de tekst over de Samenwerkingsagenda Energiesysteem geactualiseerd. De aandachtspunten van medeoverheden zijn ook belangrijk in de verdere uitwerking van het Klimaatplan. De beleidsagenda in het Klimaatplan betreft een ontwerp voor de periode 2025-2035 waarvan het beleid nog verder uitgewerkt moet worden. Het overleg over de specifieke taken die voort zullen vloeien uit het Klimaatplan en de daarvoor benodigde middelen vindt plaats in het Bestuurlijk Overleg Klimaat en Energie.

Leefstijl

Samenvatting van de inbreng

In verschillende reacties wordt benadrukt dat gedrag en leefstijl van belang zijn voor de transitie naar klimaatneutraliteit. Sommige respondenten pleiten voor een heel ander consumptiepatroon, anderen roepen de overheid op om mensen te helpen om duurzame keuzes te maken. Er wordt in meerdere reacties gewezen op een reclameverbod voor fossiele producten en diensten als mogelijk effectieve maatregel om duurzame keuzes te bevorderen. Tot slot wordt ook aandacht gevraagd voor educatie op scholen over dit onderwerp.

Reactie

In het Klimaatplan wordt gewezen op het belang om duurzame keuzes voor consumenten haalbaar, aantrekkelijk en acceptabel te maken. In een aantal reacties wordt hieraan toegevoegd dat het niet alleen moet gaan om het stimuleren van de consumptie van duurzame producten en diensten, maar ook om het afremmen van de consumptie van niet-duurzame producten en diensten. Het inperken van bepaalde fossiele reclames zou daarbij een van de mogelijke maatregelen kunnen zijn². In het Klimaatplan wordt een aanpak duurzame leefstijl aangekondigd, waarin voor de tien meest CO₂-besparende consumentenkeuzes flankerend beleid zal worden ontworpen dat consumenten effectief moet ondersteunen bij duurzamer leven. De selectie van tien keuzes is gebaseerd op onderzoek van PBL, Milieu Centraal en TNO. Hierbij zal zowel naar stimulerende als naar afremmende maatregelen gekeken worden. Ook de rol van educatie en informatie wordt hierin meegenomen.

Met het oog op de reacties over onder meer fossiele reclame is een formulering toegevoegd over de rol van positieve en negatieve prikkels bij het maken van duurzame keuzes. Zie hoofdstuk 3.2.

De transitie in sectoren

Samenvatting van de inbreng

Veel respondenten reageren op sectorspecifiek klimaatbeleid. Sommige reacties refereren aan sectoraal beleid op hoofdlijnen, andere gaan expliciet in op beleidsvoorstellen voor sectoren of doen hier suggesties voor. Hieronder zijn deze reacties als volgt gecategoriseerd: 1) elektriciteit, 2) gebouwde

² De kamer is op 16 december 2024 ([Kamerbrief 32813 nr. 1438](#)) geïnformeerd over de uitdagingen en onzekerheden bij een nationaal verbod op fossiele reclames op de korte termijn.

omgeving, 3) industrie, 4) landbouw en landgebruik, 5) mobiliteit en transport, 6) koolstofverwijdering. Verschillende respondenten hebben aandachtspunten benoemd bij onderwerpen op de beleidsagenda. Ook is er een breed scala aan concrete beleidsvoorstellen gedaan.

Reactie

De aandachtspunten zullen door vakministers worden betrokken bij de uitwerking van de beleidsagenda uit dit Klimaatplan. Het kabinet zal de beleidssuggesties in de besluitvorming over de beleidsagenda in het finale Klimaatplan in overweging nemen. Per sector wordt hieronder een aantal van de ingebrachte aandachtspunten behandeld.

Elektriciteit – Energiesysteem

Samenvatting van de inbreng

Er wordt veel aandacht gevraagd voor de transitie in de sector Elektriciteit. Daarvoor worden verschillende concrete beleidssuggesties gedaan. Zo worden er maatregelen voorgesteld gericht op een betere koppeling tussen vraag en aanbod van elektriciteit, koolstof en duurzame producten. Ook zijn er veel voorstanders voor verdere inzet op duurzame opwek van energie zoals zon en wind, maar ook de overstap van gas naar groen of biogas komt aan bod. Los van de reacties gericht op de overgang van fossiel naar hernieuwbaar, vragen respondenten ook aandacht voor de energieprijzen. Verschillende respondenten stellen voor dat de energiebelasting zou moeten worden aangepast om gasverbruik minder voordelig te maken voor grootverbruikers. Verder wordt genoemd dat energieprijzen niet gesubsidieerd zouden moeten worden en dat de werkelijke prijs voor energie doorberekend moet worden. Ook komt veelvuldig terug dat energie betaalbaar moet blijven, vooral voor kleinverbruikers en mensen in energiearmoede. Andere respondenten benadrukken dat hoge energieprijzen in Nederland het internationaal gelijk speelveld en de concurrentiepositie van de Nederlandse industrie onder druk zetten. Dit vormt ook een hindernis voor investeringen in verduurzaming van bedrijven in Nederland.

Reactie

Een aantal reacties richt zich op de rechtvaardigheid van klimaatbeleid, specifiek op het rechtvaardig verdelen van energiekosten en het voorkomen van energiearmoede. Rechtvaardigheid is een belangrijk uitgangspunt in het Klimaatplan, zie ook separate toelichting in deze nota van antwoord. De betaalbaarheid en haalbaarheid voor mensen thuis, bedrijven, maatschappelijke organisaties en medeoverheden wordt daarom in de ontwikkeling van toekomstig beleid goed meegewogen. Om te zorgen dat mensen thuis mee kunnen komen in de energietransitie wordt ingezet op verdere verduurzaming van woningen, algemeen koopkrachtbeleid en specifieke maatregelen gericht op huishoudens in energiearmoede. Zo worden tot 2029 sociale huurwoningen met energielabel EFG uitgefaseerd en zijn er mogelijkheden om via het Warmtefonds een lening aan te gaan om de eigen woning te verduurzamen. Voor huishoudens met een laag inkomen kan dit tegen 0% rente. De koopkracht van huishoudens in energiearmoede loopt jaarlijks mee in de brede koopkrachtbesluitvorming. De totstandkoming van de energieprijzen gebeurt op de markt.

Beprijzing van broeikasgasemissies is daarbij een belangrijk beleidsinstrument van het kabinet om de klimaatdoelen te halen en partijen een verduurzamingsprikkel te geven. Het is een robuuste en voorspelbare instrumentvorm waarmee ook invulling wordt gegeven aan het principe 'de vervuiler betaalt'. Adequate beprijzing van broeikasgasemissies zorgt ervoor dat duurzame producten goedkoper worden voor consumenten dan het fossiele alternatief. Beprijzing van broeikasgasemissies is in de energie-intensieve industrie en de elektriciteitssector het meest effectief als deze in internationaal verband wordt afgestemd en in de vormgeving van de beprijzing rekening wordt gehouden met het internationale speelveld om weglek van CO₂ en bedrijven naar het buitenland te voorkomen. In de Kamerbrief³ over de kabinetsinzet afbouw fossiele subsidies van 3 december jl. heeft het kabinet aangegeven hoe zij inzet op verstevigen van beprijzing in Nederland en Europa.

³ Kamerstukken 2024-25 32813 nr. 1425

Elektriciteit – Kernenergie

Samenvatting inbreng

In de ontvangen reacties wordt veel aandacht gevraagd voor kernenergie. Respondenten wijzen onder andere op de potentiële nadelen van kernenergie, zoals hoge kosten en risico's van nucleair afval. Zij pleiten voor alternatieven zoals energiebesparing en verdere investeringen in hernieuwbare energie. Kernenergie wordt in reacties ook positief beoordeeld als een stabiele en betrouwbare energiebron. Hierbij wordt benadrukt dat kernenergie een rol kan spelen in het waarborgen van een divers, betaalbaar, betrouwbaar en geopolitiek robuust energiesysteem. Daarnaast wordt gewezen op de potentie van technologische innovatie, zoals kleine modulaire reactoren en thorium-gesmolten zoutreactoren, die als veelbelovend worden gezien. Sommige respondenten suggereren om te investeren in deze technologieën om toekomstbestendige oplossingen te ontwikkelen.

Tot slot wordt opgeroepen om bij de plaatsing van kerncentrales rekening te houden met de locatie van de energievraag, zodat efficiëntie wordt verhoogd en kosten en netcongestie worden beperkt.

Reactie

Kernenergie wordt door het kabinet gezien als een strategische en robuuste oplossing binnen het Nederlandse energiesysteem. Hierbij wordt niet alleen gekeken naar de voordelen van kernenergie als zelfstandige technologie, maar ook naar de rol die kernenergie speelt in het versterken van de stabiliteit van het energiesysteem als geheel.

Kernenergie levert een betrouwbare en CO₂-vrije elektriciteitsvoorziening en draagt tegelijkertijd bij aan de leveringszekerheid en strategische onafhankelijkheid van Nederland. Bovendien ondersteunt het de diversificatie van technologieën en toeleveringsketens, wat essentieel is in het licht van de huidige geopolitieke en economische ontwikkelingen.

De lange levensduur van kerncentrales en het beperkte ruimtebeslag maken kernenergie daarnaast tot een duurzame en toekomstgerichte investering. Hiermee speelt kernenergie een cruciale rol in de transitie naar een klimaatneutraal energiesysteem dat bestand is tegen zowel extreme weersomstandigheden als een fluctuerende energievraag.

De Nederlandse overheid draagt al vele jaren financieel bij aan onderzoeken naar nieuwe vormen van CO₂-vrij nucleaire energieopwekking, zoals ook SMR's en gesmolten-zout-technieken (een voorbeeld van een zogenoemde Generatie-IV-reactor). Dit wordt voortgezet en versterkt via de middelen (EUR 65 miljoen) die beschikbaar zijn voor de uitvoering van het Meerjarig Missiegedreven Innovatieprogramma Kernenergie (2023).

Gebouwde omgeving

Samenvatting van de inbreng

Er wordt veel aandacht gevraagd voor de transitie in de gebouwde omgeving. Daarvoor worden ook concrete beleidssuggesties gedaan. Onderstaande maatregelen komen het vaakst terug:

- Normering efficiënte warmte-installaties ('normering hybride') toch door voeren.
- Stimuleren van het isoleren van woningen. In sommige reacties worden hierbij specifieke doelgroepen genoemd, zoals woningen van mensen met een laag inkomen.
- Stimuleren van bio-based en circulair bouwen.

Reactie

Op basis van specifieke reacties zijn twee passages aangepast. De eerste aanpassing gaat over een passage in Hoofdstuk 3.3 over mensen en organisaties die moeilijk mee kunnen doen vanwege energiekosten. Hierin verwijzen we niet langer naar beschimmelde woningen. Ook is in hetzelfde hoofdstuk een nuancering toegevoegd over de afname van aardgasverbruik in de gebouwde omgeving.

Hieronder gaan we verder in op drie onderwerpen die in veel reacties over de gebouwde omgeving terugkwamen.

Warmtepompen

In het Regeerprogramma staat dat er geen verplichtingen komen voor (hybride) warmtepompen bij vervanging van de verwarmingsketel. Wel blijft een warmtepomp een belangrijke optie voor het verduurzamen van de gebouwde omgeving. Daarom blijven we warmtepompen via informatie (verbeterjehuis.nl) en subsidies stimuleren. Dit draagt direct bij aan een lagere energierekening en reductie van CO₂.

Isolatie

Isolatie van woningen wordt op verschillende manieren gestimuleerd. Zo zijn er subsidies voor verschillende doelgroepen: de ISDE voor woningeigenaren, SVVE voor VvE's en SVOH voor verhuurders. Via de lokale isolatieaanpak van het Nationaal Isolatie Programma (NIP) kunnen gemeenten middelen aanvragen om extra ondersteuning te bieden bij isolatie van slechte labels bij eigenaar-bewoners en (gemengde) Verenigingen van Eigenaars die dit het hardste nodig hebben. Dit is zowel financieel als in de vorm van begeleiding en advies, bovenop de subsidies. Daarnaast biedt het Warmtefonds leningen aan voor onder andere isolatie. Voor inkomens tot 60.000 euro zelfs tegen 0% rente. Tenslotte kunnen mensen bij aankoop van een woning sinds 1 januari 2024 extra hypotheekruimte krijgen om te verduurzamen. Hoe slechter het label van de woning voor de verduurzaming, hoe hoger het bedrag dat men extra kan lenen.

Biobased bouwen

Biobased bouwen wordt op verschillende manieren gestimuleerd:

- In november 2023 is de Nationale Aanpak Biobased Bouwen (NABB) gelanceerd. Dit is een grootschalig plan van vier ministeries (VRO, LNV, I&W, KGG) om de markt voor biobased bouwmaterialen op te schalen tot en met 2030.
- De (aanscherping) van de Milieu Prestatie Gebouwen (MPG) in de bouwregelgeving is sinds 2018 een belangrijk beleidsinstrument (normering) om de circulaire strategieën te operationaliseren en te stimuleren.
- De Europese richtlijn energieprestatie gebouwen (EPBD IV): relevant voor circulair bouwen is voornemen om te starten met ontwikkeling van een rekenmethode voor het integraal terugdringen van de CO₂-emissie door energiegebruik én door materiaal gebruik (WLC - Whole Life Carbon).

Industrie

Samenvatting van de inbreng

Ook voor de transitie in de sector Industrie is aandacht gevraagd en worden verschillende beleids-suggesties gedaan. Het gaat niet alleen om de klimaatdoelen, maar ook om concurrentiekracht, welvaart en strategische onafhankelijkheid. Meerdere reacties gaan over het ongelijke speelveld voor Nederlandse bedrijven en de zorg dat bedrijven niet kunnen concurreren met bedrijven in het buitenland. Respondenten kaarten aan dat verduurzaming lastig is door ontbrekende randvoorwaarden, hoge energieprijzen en meer beprijzing en normering ten opzichte van andere landen. Tegelijkertijd pleiten diverse respondenten voor het beëindigen of afbouwen van belastingvoordelen van industriële bedrijven die gebruik maken van fossiele energiebronnen. Respondenten ervaren vanuit een rechtvaardigheidsprincipe dat fossiele industrie moet betalen voor uitstoot, of dat sterk vervuilende bedrijven zouden moeten sluiten wanneer zij niet overstappen op hernieuwbare energiebronnen.

Enkele respondenten roepen op om het beleid ter verduurzaming van de industrie te intensiveren, opdat al in 2040 netto-nul wordt bereikt, in lijn met het Europese emissiehandelstelsel. Maatwerkafspraken zouden daartoe moeten worden verlengd naar 2040. Bij voorkeur zou niet de nadruk op CCS moeten liggen, maar op elektrificatie en energiebesparing, terwijl ook het gebruik van fossiele brand- en grondstoffen volgens een duidelijk pad wordt afgebouwd.

Meerdere respondenten stellen voor dat staatsdeelname Energie Beheer Nederland (EBN) enkel zou moeten mee-investeren in onderzoek en ontwikkeling van hernieuwbare energiebronnen, waardoor industriële bedrijven in Nederland weer kunnen floreren zonder verder te vervuilen.

Reactie

Algemeen

Er zijn sterk uiteenlopende reacties ingediend over de maatregelen voor de verduurzaming van de industrie. Grotendeels zijn deze in lijn met het Klimaatplan en het Regeerprogramma. Enkele respondenten stellen voor om bepaalde bedrijven te sluiten, of belasting op fossiel energiegebruik van de industrie te verhogen en met de opgehaalde middelen verduurzamingsmaatregelen te stimuleren, of energiearmoede te bestrijden. Hieronder staat per thema een reactie.

Klimaatneutraliteit richting 2040

In het Klimaatplan is het tempo van de verduurzaming van de industrie gebaseerd op het (verwachte) Europese beleid richting 2040 en 2050. Het ETS stimuleert grote bedrijven om in 2040 zoveel mogelijk emissies te hebben verminderd. Een ambitieuzer pad is volgens het kabinet niet haalbaar, onder meer vanwege de benodigde aanleg van infrastructuur en ontwikkeling en opschaling van duurzame technieken. De sector heeft bovendien te maken met internationale concurrentie, waardoor een gelijk speelveld ook voor duurzame investeringen cruciaal is, in ieder geval binnen de EU. Zoals PBL laat zien in de Trajectverkenning Klimaatneutraal 2050, zullen alle technieken nodig zijn, ook CCS, mede voor koolstofverwijdering.

Randvoorwaarden en knelpunten

Bij de uitdagingen voor de verduurzaming van de industrie worden vaak ontbrekende randvoorwaarden genoemd, zoals energie-infrastructuur voor hernieuwbare elektriciteit, waterstof en CO₂, en knelpunten, zoals netcongestie, trage vergunningverlening en stikstofruimte. Daarbij is er specifiek aandacht voor de verbinding van beleid en uitvoering binnen de industriële clusters. Dit leidt tot een verduidelijking van het Klimaatplan in hoofdstuk 3.3.

Concurrentiepositie en gelijk internationaal speelveld

Meerdere respondenten benadrukken dat het internationaal gelijk speelveld en de concurrentiepositie van de Nederlandse industrie onder druk staan, hoofdzakelijk als gevolg van hoge energiekosten, die (inclusief nettarieven) hoger zijn dan in omliggende landen en bovendien in Nederland niet langer gecompenseerd worden. Dit vormt ook een hindernis voor investeringen in verduurzaming van installaties in Nederland. Hiervoor is aandacht in het Klimaatplan en het Regeerprogramma. In het Regeerprogramma is opgenomen dat het kabinet energiekosten niet significant uit de pas wil laten lopen met buurlanden, zodat Nederlandse bedrijven kunnen concurreren met het buitenland. In het voorjaar wordt bezien welke maatregelen hiervoor worden genomen, waaronder ook de eventuele verlenging van de indirecte kostencompensatie (IKC).

Daarnaast wordt aandacht gevraagd voor een meer Europese aanpak bij de verduurzaming van de industrie, in het bijzonder beleid gericht op circulaire productie (kringlooeconomie) en reductie van ketenemissies (scope 3). Door op Europees niveau duurzaamheidseisen te stellen aan producten, waaraan ook import moet voldoen, ontstaat een gelijk speelveld binnen de EU. Bovendien creëren deze Europese normen een duidelijke vraag naar duurzaam, circulair geproduceerde goederen, waarvoor bedrijven en investeerders investeringen durven doen. Uitbreiding van het Europese Carbon Border Adjustment Mechanism (CBAM) naar intermediaire producten en halffabricaten kan Europese producenten extra bescherming bieden tegen goedkope, niet-duurzame import. Het kabinet onderschrijft deze aanpak. In het Klimaatplan is daarnaast de inzet beschreven op een Europese aanpak voor marktcreatie door het normeren van groene eindproducten, in het bijzonder plastics, en het beschermen van de Europese markt tegen import van fossiel geproduceerde producten door uitbreiding van CBAM.

Staatsdeelname EBN

De missie van EBN is om vanuit haar publieke taak de uitvoering van het Nederlandse energie- en klimaatbeleid te versnellen, met als doel een duurzaam, betrouwbaar en CO₂-neutraal energiesysteem in 2050 te bereiken tegen zo laag mogelijke maatschappelijke kosten. EBN is 40% eigenaar van de olie- en gasinfrastructuur en zet zich met de mijnbouwondernemingen actief in op het terrein van hergebruik en verantwoorde ontmanteling en verwijdering van in onbruik geraakte olie- en gasinfrastructuur. Het kabinet voorziet voor EBN nog een belangrijke rol in de exploratie en exploitatie van het Nederlands aardgas. Gasvormige energiedragers hebben een onvervangbare functie binnen het energiesysteem, met name waar het gaat om hoge temperatuur warmte en het leveren van flexibel vermogen voor elektriciteits- en warmtenetten. Naast de ontwikkeling van CO₂-vrije gasvormige energiedragers als groen gas en waterstof, zal aardgas voorlopig als transitiebrandstof noodzakelijk zijn ten behoeve van de levering van warmte aan zowel de industrie als de gebouwde omgeving, alsmede in de productie van elektriciteit. Het kabinet geeft de voorkeur aan gaswinning uit Nederlandse kleine velden boven import, omdat dit beter is voor het klimaat, werkgelegenheid, behoud van kennis van de diepe ondergrond, behoud van aanwezige gasinfrastructuur, energieonafhankelijkheid en voor de energievoorzieningszekerheid.

Landbouw en landgebruik

Samenvatting van de inbreng

Over de toekomst van de landbouw en het landgebruik zijn verschillende visies ingebracht. Gemene deler is een behoefte aan een langjarige aanpak. Op maatregelniveau lopen de suggesties uiteen: veel individuele reacties roepen op tot krimp van de veestapel en versnelling van de eiwittransitie. Maar er wordt ook een voorkeur uitgesproken voor technische oplossingen, het belang van het verdienmodel van boeren, meer of juist minder subsidies en inzet op natuurinclusieve landbouw komen in de reacties regelmatig terug. Tot slot is gewezen op een feitelijke correctie in de tekst over de glastuinbouw.

Reactie

De opbrengst van de consultatie heeft duidelijk gemaakt dat er een behoefte is aan meer perspectief dan het Klimaatplan nu biedt. Er is consensus over de noodzaak om op korte en lange termijn doelen te stellen, en maatregelen te nemen om de klimaatopgave op te lossen. Het kabinet zal in 2025 duidelijkheid geven over integrale beleidsmaatregelen voor de diverse opgave van de landbouw- en landgebruiksector.

Omvang veestapel

Het Klimaatplan gaat in op de omvang van de veestapel. In de context van het invoeren van bedrijfsgerichte doelstelling wordt erkend dat met vrijwillige beëindiging door middel van de (aangekondigde) vrijwillige beëindigingsregelingen en het afnemen van fosfaat- en dierrechten de veestapel in Nederland kleiner wordt. Doordat de omvang van de veestapel afneemt, wordt het in te voeren klimaatdoel op bedrijfsniveau voor individuele boeren, hoewel nog steeds ambitieus, haalbaarder. Om deze doelen te halen zullen boeren ook vol in moeten zetten op innovatie en andere emissiereducerende maatregelen, zoals voer- en managementmaatregelen of extensiveren.

Eiwittransitie

In het Klimaatplan staat dat een transitie naar een klimaatneutraal en circulair voedselsysteem nodig is. Dit betekent onder andere een verschuiving in consumptie van dierlijke eiwitten naar plantaardige eiwitten, passend bij een gezonder en duurzamer eetpatroon. De overheid zet nu in op een consumptieverhouding van 50% plantaardige eiwitten en 50% dierlijke eiwitten in 2030. Dit gebeurt via inkoop van voedsel bij de Rijksoverheid zelf en door ondersteuning te bieden aan andere overheden, voedselaanbieders en consumenten via het Voedingscentrum. Veel supermarkten hebben een soortgelijke ambitie, maar het is geen bindend doel.

Glastuinbouw

In de paragraaf over de glastuinbouw staat hoeveel alternatieve biogene CO₂-verziening naar verwachting nodig is om klimaatneutraliteit te realiseren. Dit getal is van een update voorzien op basis van de meest actuele inzichten.

Mobiliteit – Binnenlandse mobiliteit en transport

Samenvatting van de inbreng

Er is veel aandacht voor de verduurzaming van de mobiliteitssector. Daar worden verschillende suggesties voorgedaan, zoals investeren in betrouwbaar en betaalbaar OV en inzetten op actieve mobiliteit (lopen en fietsen) en deelmobiliteit. Dit wordt gekoppeld aan een basisniveau van bereikbaarheid voor iedereen en het gebruik van ruimtelijk beleid om meer nabijheid te creëren. Voor personenauto's wordt genoemd: subsidie op de aanschaf van elektrische voertuigen; invoeren van kilometerheffing of spitsheffing; vlootnormering zakelijke personenauto's; verhoging motorrijtuigenbelasting (MRB) fossiele auto's, in combinatie met verlaging daarvan voor elektrische en hybride auto's; vereenvoudiging van de autobelastingen; ontmoedigen SUV's door hogere belasting en hogere parkeertarieven en afschaffing van de fiscale regeling voor youngtimers. Ook is gesuggereerd de snelheid op snelwegen en het onderliggende wegennet te verlagen, de modal shift te maken van goederentransport naar spoor en binnenvaart en van zero-emissiezones voor stadslogistiek in stand te houden en uit te breiden.

Reactie

De ingediende suggesties sluiten aan bij de transitie naar een klimaatneutrale mobiliteitssector zoals beschreven in het ontwerp-Klimaatplan en de beleidsagenda voor de komende tien jaar om de binnenlandse mobiliteit en transport over weg en spoor te verduurzamen. Hieronder wordt dit per thema verder toegelicht.

Verduurzaming personenauto's

Over de verduurzaming van personenauto's staat in het ontwerp-Klimaatplan dat wordt toegewerkt naar een toekomstbestendige balans. Verschillende opties worden uitgewerkt, waarbij rekening gehouden zal worden met de in het regeerprogramma gemaakte afspraken over de hervorming van de autobelastingen. Diverse ingediende suggesties zijn bruikbaar en worden bij de verdere uitwerking meegenomen.

Bevorderen openbaar vervoer

Dit leidt tot verbetering van de volksgezondheid, beter ruimtegebruik, minder grondstoffengebruik en bespaart energie. Het kan bovendien een positieve uitwerking hebben op de betaalbaarheid van mobiliteit. De consultatie-inbreng sluit goed aan bij het transitiepad dat het kabinet voor ogen heeft om te komen tot een klimaatneutrale mobiliteitssector in 2050. Om dat belang verder te benadrukken, zal in de beleidsagenda van het Klimaatplan worden opgenomen dat het kabinet openbaar vervoer, actieve mobiliteit en deelmobiliteit bevordert.

Verduurzamen goederenvervoer

Het steeds verder verduurzamen van goederenvervoer vereist een betrouwbare en slimme manier van transport. Daarbij is het van belang dat goederen op een efficiëntere manier vervoerd kunnen worden die minder energie, ruimte en grondstoffen vergt. Hiertoe is in de beleidsagenda opgenomen dat er een programma wordt opgesteld om te ondersteunen bij het meten en rapporteren van CO₂-emissies en kennis en ervaringen over het verbeteren van de CO₂-prestatie uit te wisselen. Het verbeteren van de prestaties heeft ook betrekking op het spoorgoederenvervoer en de binnenvaart en kan aanleiding zijn voor het toepassen van een modal shift. Het vasthouden aan en uitbreiden van zero-emissiezones voor stadslogistiek is al onderdeel van het huidige beleid.

Mobiliteit – Mobiel erfgoed

Samenvatting van de inbreng

Een grote groep respondenten heeft gewezen op de cultuur-historische waarde van mobiel erfgoed. Zij pleiten ervoor dat mobiel erfgoed zichtbaar is en blijft voor het publiek en dat deze voertuigen kunnen blijven bewegen. Voor de verduurzaming van mobiel erfgoed roepen respondenten op tot het stimuleren van onderzoek naar synthetische brandstoffen zoals e-fuels en het gebruik en de beschikbaarheid te ondersteunen.

Reactie

In het Klimaatplan gaat het over de hoofdlijnen van het beleid richting klimaatneutraliteit. Aangezien de uitstoot van mobiel erfgoed relatief beperkte impact heeft op het klimaat, was hierover geen tekst opgenomen. Het kabinet onderkent het belang van het behoud van mobiel erfgoed vanwege de cultuur-historische waarde. Ook vindt het kabinet het belangrijk dat deze voertuigen in beweging kunnen blijven. Om deze zorgen zoveel mogelijk weg te nemen, wordt in het Klimaatplan een passage opgenomen over de verduurzaming van mobiel erfgoed met bovengenoemde strekking.

Mobiliteit – Luchtvaart

Samenvatting van de inbreng

Veel respondenten hebben gereageerd op maatregelen gericht op verduurzaming van de luchtvaart. Zij pleiten voor invoering van een vliegbelasting waarbij rekening wordt gehouden met de klimaatbelasting van een vlucht en het terugdringen van het aantal vluchten dat vertrekt vanaf Nederland. Ook pleiten veel respondenten voor invoering van een (internationale) kerosinebelasting waardoor het prijsverschil tussen fossiele kerosine en duurzamere alternatieven wordt verkleind.

Reactie

Het merendeel van de ingediende suggesties sluit goed aan bij transitie naar een klimaatneutrale mobiliteitssector zoals beschreven in het Klimaatplan. Hieronder per thema een nadere toelichting.

Vliegbelasting

In 2021 is de vliegbelasting verhoogd en vanaf 2027 zal er een afstandsafhankelijke vliegbelasting worden ingevoerd. Op deze manier worden de externe kosten van vliegen (milieu, klimaat en andere maatschappelijke kosten) beter geprijsd. Deze maatregel is in overeenstemming met de afspraken in het Regeerprogramma en is meegenomen in het Klimaatplan.

Terugdringen van het aantal vluchten van Schiphol

De energietransitie van de luchtvaart wordt vormgegeven langs twee sporen die in het Klimaatplan terugkomen: het stimuleren van technologische ontwikkeling binnen de luchtvaart en de inzet van duurzame luchtvaartbrandstoffen. Daarnaast zet het kabinet zich in voor herstel van de rechtsbescherming voor omwonenden van Schiphol en het terugdringen van geluidshinder.

Invoering van een kerosineheffing

De vrijstelling die op dit moment geldt voor het belasten van fossiele kerosine, wordt als een fossiel voordeel gezien. Vanwege het internationale karakter van de luchtvaart, heeft het de voorkeur om klimaatafspraken, zoals een belasting op kerosine, zoveel mogelijk mondiaal te maken. Op korte termijn is het invoeren van een mondiale kerosinebelasting niet haalbaar. Het kabinet zet in op de afbouw van fossiele voordelen in Europees verband. In het Klimaatplan komt dit terug in hoofdstuk 3.1. Sinds 2021 lopen er onderhandelingen over een herziening van de Richtlijn Energiebelastingen (ETD). Het kabinet blijft zich binnen deze onderhandelingen inzetten om het belasten van kerosine voor vluchten binnen Europa mogelijk te maken. Dit is onderdeel van het huidige beleid en is daarom niet geëxpliciteerd in het Klimaatplan.

Koolstofverwijdering

Samenvatting van de inbreng

Meerdere respondenten reageren op het onderwerp koolstofverwijdering in het ontwerp-Klimaatplan. Veel reacties gaan in op het doel, ambitieniveau en de bijdrage van koolstofverwijdering aan het realiseren van (EU-)reductiedoelen. Hierbij is er veel steun voor de inzet op koolstofverwijdering, maar er is ook een aantal kritische reacties. Meerdere respondenten benadrukken dat de inzet op koolstofverwijdering niet ten koste moet gaan van emissiereductie. Dit komt ook terug in enkele reacties gericht op het versnellen van de circulaire transitie. Specifieker is onder andere ingebracht dat regulering van koolstofverwijdering internationaal erkend moet worden, maar dat niet gewacht mag worden op deze ontwikkeling. Verschillende koolstofverwijderingstechnieken en carbon hubs moeten gestimuleerd worden met een ketenaanpak waarbij de overheid een rol speelt. Belemmeringen moeten worden weggenomen en er moet geïnvesteerd worden in innovatie en kennisontwikkeling. Ook is het belangrijk om een tijdlijn voor marktordening en regulering te bieden, overheidsinkoop van certificaten te stimuleren en CCS-capaciteit voor de toekomst te reserveren. Subsidie-instrumenten zoals de SDE+ moeten openstaan voor koolstofverwijdering. Decentrale overheden moeten betrokken worden. Tot slot komt het belang van goede accounting en gebruik van analyse van de hele koolstofverwijderingscyclus voor de beoordeling van de verwijderde koolstof in meerdere reacties aan bod.

Reactie

Doel en ambitieniveau koolstofverwijdering

De genoemde hoeveelheid koolstofverwijdering waarmee voor 2040 en 2050 rekening wordt gehouden is gebaseerd op een behoedzame balans tussen het zetten van een ambitieuze stip op de horizon enerzijds, en een voorzichtige aanpak waarbij niet te veel op koolstofverwijdering wordt gerekend anderzijds. Met uitgangspunten en concrete beleidsvoorstellen wordt geborgd dat er geen drukkend effect op emissiereductie is en voldoende prikkel ontstaat om deze nieuwe markt verder te ontwikkelen. Er wordt met oog op het kabinetsbeleid om geen nieuwe nationale koppen op klimaatbeleid te zetten, niet gekozen voor een nationaal doel gericht op koolstofverwijdering.

Wegnemen belemmeringen en sturen op randvoorwaarden

De gelijktijdig met het Klimaatplan te publiceren routekaart koolstofverwijdering zal meer detail bevatten over de invulling van het nieuwe koolstofverwijderingsbeleid. Deze routekaart gaat over de randvoorwaarden die de overheid moet verzorgen. Veel elementen die in de consultatie naar voren zijn gebracht, komen hierin terug. Alle verschillende methoden van koolstofverwijdering worden erkend. Ook zal de routekaart een internationale en EU-beleidsagenda bevatten, waarin ook elementen van de reacties terugkomen, zoals het belang van goede accounting, het creëren van een EU-markt en erkenning in de bredere EU-klimaatarchitectuur. In de routekaart wordt onderscheid gemaakt tussen drie fases, waarmee wordt voldaan aan de behoefte voor een tijdlijn van marktordening.

Overige

Ten aanzien van stimulering en subsidies wordt in het kader van de routekaart gekeken naar de mogelijkheden om bestaande subsidiemechanismen open te stellen voor koolstofverwijdering. Richting voorjaarsbesluitvorming en in de routekaart koolstofverwijdering zal duidelijk worden gemaakt in welke mate daar ruimte voor is.

Circulaire Economie

Samenvatting van de inbreng

Er wordt veel aandacht gevraagd voor circulariteit en de circulaire economie. Daarvoor worden verschillende concrete beleidssuggesties gedaan. Met name maatregelen gericht op:

- Het geven van voorrang aan alle initiatieven die een bijdrage leveren aan circulaire economie.
- Het stellen van concrete, bindende doelen voor het verminderen van grondstoffengebruik.
- Stimulering van circulaire economie door normering en financiële prikkels. Financiële instellingen (zoals ABN-AMRO) kunnen volgens diverse respondenten meer investeren in ondernemingen met plannen voor de opbouw van circulaire economie.
- Inzet van fair pricing.
- Invoeren label repareerbaarheid van producten en stimuleren van reparaties, bijvoorbeeld via verlaagd btw-tarief op reparatie en hergebruik, of door een vorm van uitgebreide producentenverantwoordelijkheid.
- Stimuleren van duurzaam koolstofgebruik in alle sectoren.
- Oproep een broeikasgasvoetafdrukdoel te formuleren.
- Aanjagen van de circulaire transitie in het aanbestedings- en vergunningenbeleid van de overheid. Zo zien enkele respondenten een aantal strategische punten om de verduurzaming van de bouwsector (specifiek infrastructuur) te versnellen en te verankeren in wetgeving. Zij stellen dat de overheid als grootste opdrachtgever een aanjagende rol spelen door een vooruitstrevende ambitie op te nemen in eigen opdrachten.
- Voorkomen van eenmalig plasticgebruik.

Reactie

Op basis van de reacties is een aantal tekstwijzigingen gedaan in het Klimaatplan. Zo is toegevoegd dat het kabinet, in het te actualiseren NPCE, in 2025 ook concrete en ambitieuze doelstellingen voor het circulaire beleid zal opnemen en dat het streeft naar samenhang tussen circulariteit en andere sectoren. Dit is aanvullend op de samenhang beschreven bij uitgangspunten in het Klimaatplan (hoofdstuk 1). De aanjagende rol van de overheid bij het stimuleren van de duurzaamheidstransitie van haar eigen bedrijfsvoering en inkoop wordt benadrukt. Ook is toegevoegd dat in 2025 onderzoek wordt gedaan naar de voor- en nadelen van een reparatiebonus. Tenslotte is een passage toegevoegd met enkele maatregelen ten behoeve van de verduurzaming van de GWW-sector

Een aantal zienswijzen gericht op het versnellen van de circulaire transitie wordt meegenomen in de verdere ontwikkeling van het circulaire beleid. Een voorbeeld is de inbreng over circulair textiel, die worden betrokken in het Beleidsplan Circulair Textiel 2025-2030. De reacties gericht op het stimuleren van een circulaire economie door normeren en financiële prikkels, en op duurzaam koolstofgebruik, ketenemissiereductiedoel en fair pricing leiden niet tot aanpassing van het Klimaatplan. Deze onderwerpen komen terug in het Klimaatplan (zie 3.2 en 3.6).

Ketenemissies

Samenvatting van de inbreng

Verschillende respondenten benoemen het belang van beleid dat bijdraagt aan het reduceren van ketenemissies. Daarbij worden diverse suggesties gedaan, zoals inzet op vermindering van grondstofgebruik en op andere materialen, bijvoorbeeld in de bouw, het stimuleren van verduurzaming van ketens in plaats van sectoraal en het bevorderen van kortere, lokale ketens.

Reactie

De reacties zijn een steun in de rug voor de inzet op de reductie van ketenemissies. Ze benadrukken dat bedrijven moeten worden aangesproken op hun verantwoordelijkheid, zoals met de CSDDD gebeurt. Ook vinden respondenten ondersteuning wenselijk om de reductie beter mogelijk te maken. Ze wijzen terecht op de bijdrage die ander beleid hieraan kan leveren. Inderdaad zijn ketenemissies ook een reden voor de inzet op verduurzaming van het grondstoffengebruik, waarmee ook lokale ketens kunnen ontstaan. De opmerkingen over een keten- in plaats van sectoraanpak sluiten aan bij het voornemen om aandacht te hebben voor een aantal sleutelfactoren (hoofdstuk 3).

Klimaatwet

Samenvatting van de inbreng

Een van de respondenten stelt dat voor het Klimaatplan 2025-2035 een milieueffectrapport (plan-MER) moet worden opgesteld. Dat zou moeten gebeuren op basis van de Europese Richtlijn strategische milieubeoordeling (richtlijn 2001/42/EG; hierna: SMB-richtlijn), het Verdrag van Aarhus en het Verdrag van Espoo. De SMB-richtlijn vereist dat voor plannen en programma's die betrekking hebben op bepaalde sectoren een plan-MER wordt opgesteld als die plannen of programma's het kader vormen voor de toekenning van toekomstige vergunningen voor mer-plichtige of mer-beoordelingsplichtige projecten. Deze respondent verwijst ook naar het Verdrag van Aarhus, omdat het publiek niet in de gelegenheid zou zijn gesteld inspraak te geven op het moment dat alle opties openstaan.

Reactie

Het Klimaatplan vormt geen kader voor toekomstige vergunningverlening. Er geldt dan ook geen verplichting om een plan-MER op te stellen op grond van deze SMB-richtlijn. Deze verplichting geldt evenmin op grond van het Verdrag van Aarhus of het Verdrag van Espoo. In het Klimaatplan wordt echter wel uitgebreid aandacht besteed aan de effecten van het plan op onder andere biodiversiteit, omgevingsveiligheid, milieu (luchtkwaliteit) en gezondheid. Deze effecten worden beschreven in hoofdstuk 4 – Effecten van het Klimaatplan.

Het kabinet vindt het belangrijk om burgers, bedrijven, medeoverheden, maatschappelijke organisaties en ook andere partijen te betrekken bij de ontwikkeling van het klimaatbeleid. Eenieder is op basis van de Klimaatwet de gelegenheid geboden een zienswijze naar voren te brengen over het ontwerp-Klimaatplan. Ook is in december 2023 aan eenieder de mogelijkheid geboden om op de contouren van het Klimaatplan te reageren via een openbare internetconsultatie. Aanvullend heeft het kabinet op andere manieren burgerbetrokkenheid georganiseerd. Aan de vereisten ten aanzien van inspraak, zowel op grond van het Verdrag van Aarhus als de Klimaatwet, wordt voldaan.

Burgerberaad

Samenvatting van de inbreng

Verschillende reacties gaan over het Nationaal Burgerberaad Klimaat. Over het algemeen zijn mensen positief over inspraak in het klimaatbeleid. Sommige respondenten zouden graag zien dat het burgerberaad vaker dan eenmalig wordt georganiseerd. Anderen vinden dat er meer informatie beschikbaar moet komen over het burgerberaad en wat er met de adviezen wordt gedaan.

Reactie

Het kabinet en de Tweede Kamer hebben gezamenlijk de randvoorwaarden vastgesteld om een succesvol burgerberaad te organiseren. Zo vergroten we de invloed en zeggenschap van burgers op grote maatschappelijke veranderingen, zoals de klimaatopgave, te vergroten door hen om advies te vragen. Het Nationaal Burgerberaad Klimaat is de eerste keer sinds 2006 dat er een burgerberaad op nationaal niveau wordt georganiseerd. Er wordt uitvoerig geëvalueerd om zoveel mogelijk te leren van dit burgerberaad. Dit helpt bij de mogelijke organisatie van toekomstige burgerberaden. De evaluatie wordt onafhankelijk uitgevoerd door een groep onderzoekers van de Radboud Universiteit, de Haagse Hogeschool en Tilburg University. Deze evaluatie wordt ook openbaar gemaakt. Na afloop biedt dit de Tweede Kamer en het kabinet de kans om te bespreken of ook andere onderwerpen geschikt en gewenst zijn voor dit nieuwe instrument als kansrijke aanvulling op de representatieve democratie.

Gedurende en na afloop van het burgerberaad wordt informatie openbaar en transparant gedeeld door de voorzitter. Deze informatie is voor iedereen te raadplegen op de website van het burgerberaad.¹ Zoals vastgelegd in het Instellingsbesluit, reageert het kabinet uiterlijk zes maanden na ontvangst op het advies van het burgerberaad in de kabinetsreactie, waarbij op ieder advies afzonderlijk wordt ingegaan (motiveringsplicht). De Kamer heeft toegezegd het advies en de kabinetsreactie te bespreken (besprekingsplicht). In een slotbijeenkomst bespreekt het kabinet samen met de deelnemers op welke wijze opvolging is gegeven aan het advies. Deze vindt twaalf maanden na de overhandiging van de adviezen plaats. Daarnaast wordt in de jaarlijkse klimaat- en energienota de voortgang op de opvolging van de overgenomen adviezen gedeeld.

De uiteindelijke keuze om een advies wel of niet over te nemen ligt bij het kabinet. Het kabinet committeert zich om met de kabinetsreactie recht te doen aan de tijd, moeite en expertise die in het advies van het burgerberaad zit. Door met een open blik te kijken naar deze waardevolle adviezen en door als we iets niet overnemen, goed uit te leggen waarom dat zo is.

Zorg en gezondheid

Samenvatting van de inbreng

Diverse respondenten vragen om meer aandacht voor planetaire gezondheid en voor het meewegen van gezondheidsvoordelen bij beleidsmaatregelen. Bij dat laatste wordt het belang van meer plantaardige voeding meermaals genoemd. Diverse respondenten wijzen ook op het belang van het verduurzamen van de gezondheidszorg en de bijdrage daarvan aan de klimaatdoelen. Er worden concrete suggesties gedaan. Ook wordt gevraagd om de rol van het ministerie van VWS te verduidelijken in de governance van het klimaatbeleid.

Reactie

Het kabinet onderschrijft dat maatregelen ten behoeve van klimaat ook positief effect kunnen hebben op de gezondheid. Dat blijkt ook uit de impactanalyse van het Klimaatplan, waarin het effect op de gezondheid nadrukkelijk is meegenomen. Bij de verdere uitwerking van beleidsmaatregelen van het Klimaatplan houdt het kabinet oog voor de samenhang met andere transitieopgaven, zoals gezondheid en de beschikbaarheid van medische producten. Het ministerie van VWS heeft ABDTOPConsult

gevraagd om te verkennen welke kansrijke manieren en/of beleidsinstrumenten er zijn om gezondheid een stevigere plek te geven in besluitvorming over Rijksbeleid. De uitkomst van deze verkenning wordt begin 2025 verwacht. Het kabinet zal daarnaast met het PBL en het RIVM bespreken hoe gezondheid door hen kan worden meegenomen bij doorrekening en beoordeling van klimaatbeleid. Eind 2025 komt de Wetenschappelijke Klimaatraad met een advies over klimaatverandering en gezondheid en wat de overheid kan doen om de bevolking tegen de ongewenste effecten en risico's van klimaatverandering te beschermen⁴. NWO is gevraagd in het kader van de Nationale Wetenschapsagenda een programma op te zetten voor interdisciplinair onderzoek naar planetaire gezondheid⁵.

Het Klimaatplan heeft aandacht voor de verduurzaming van de gezondheidszorg. Hoewel de uitstoot van deze sector valt onder de Gebouwde Omgeving, is de verduurzaming ervan ook afhankelijk van maatregelen in andere klimaatsectoren. Bij de uitwerking van de beleidsagenda houdt het kabinet oog voor de suggesties die in diverse reacties zijn gedaan. Ook let het kabinet op specifieke aandachtspunten bij het verduurzamen van de gezondheidszorg.

De rol en betrokkenheid van VWS en andere ministeries bij het klimaatbeleid, is in het hoofdstuk Governance en uitvoering van het Klimaatplan verduidelijkt.

Financiële instellingen

Samenvatting van de inbreng

Het merendeel van de inbreng vanuit de financiële sector benadrukt het belang van voorspelbaar en betrouwbaar overheidsbeleid als voorwaarde voor een investeringsklimaat waarin duurzame projecten van de grond komen. Een aantal respondenten benadrukt het belang van samenwerking tussen overheid, financiële sector en bedrijfsleven in de klimaattransitie. In een enkele reactie wordt gevraagd om een duidelijk kader voor afbouw van fossiele financiering. Meerdere respondenten verwijzen naar de mogelijke rol van de overheid in de sturing van financieringsbeleid van de ABN AMRO, gezien het staatsaandeelhouderschap van deze bank.

Reactie

Het Klimaatplan zet de kaders voor een voorspelbaar lange termijnbeleid gericht op het bereiken van de klimaatdoelen. Het Klimaatplan benoemt het belang van publieke en private financiering als sleutelfactor om de klimaatdoelen van Nederland te bereiken. Ook in het Regeerprogramma benoemt het kabinet de inzet op een innovatieve financiële sector met focus op het opschalen en mobiliseren van de private financiering voor de transitie.

Met betrekking tot ABN AMRO, is het staatsaandeelhouderschap van deze financiële instelling belegd bij de Stichting administratiekantoor beheer financiële instellingen (NLFI). De minister van Financiën staat als certificaathouder van ABN AMRO dus op afstand van de bank. Daarnaast geldt in het kader van mededingingsregelgeving dat NLFI en de Staat zich niet mogen bemoeien met de commerciële strategie van ABN AMRO, zoals bijvoorbeeld de vormgeving van het financieringsbeleid.⁶

Voor de duurzame transitie is het essentieel dat private kapitaalstromen vergroenen en dat duurzaamheidsrisico's voor financiële instellingen worden beheerst. Dit vraagt een inspanning van alle financiële instellingen. Het kabinet stimuleert dit ook, onder meer via betrokkenheid bij het klimaatcommitment van de financiële sector. Het kabinet zal de Tweede Kamer informeren over de uitkomsten van de verkenning klimaatwetgeving financiële sector.

⁴ <https://www.wkr.nl/adviezen/klimaatverandering-en-gezondheid>

⁵ [Kamerstuk 32813, nr. 1341 | Overheid.nl > Officiële bekendmakingen](#)

⁶ https://www.acm.nl/sites/default/files/old_publication/publicaties/12605_snsreaal-nlfi-concentratiebesluit-18-12-2013.pdf

Culturele Sector

Samenvatting van de inbreng

Verschillende respondenten, individueel en georganiseerd, wijzen op de rol van de culturele sector in de klimaattransitie. Respondenten zien binnen de vier uitgangspunten in het Klimaatplan een belangrijke rol weggelegd voor de culturele en creatieve sector. Deze sector kan met verbeeldings- en innovatiekracht bij uitstek bijdragen aan onder andere informatietoegankelijkheid, klimaatgeletterdheid en gedragsverandering. Respondenten benadrukken dat de culturele organisaties en andere maatschappelijke instellingen, goede toegang moeten hebben tot regelingen en subsidies of externe financiering, om mee te kunnen doen in de transitie.

Reactie

De inbreng over de culturele en creatieve sector bevat interessante suggesties. Het ministerie van OCW zal in samenwerking met het ministerie van KGG verkennen of en hoe deze verbeeldings- en innovatiekracht ingezet kan worden binnen de brede klimaatopgave. Mogelijk kan hiervoor een koppeling gemaakt worden met de verhalenbundel waar in samenwerking met het College van Rijksadviseurs in het kader van het Klimaatplan aan is gewerkt.

Met betrekking tot aansluiting op bestaande regelingen om te verduurzamen en de behoefte aan kennis, zijn de constatering van respondenten herkenbaar. Vanuit de interdepartementale samenwerking die is opgezet door het ministerie van Klimaat en Groene Groei voor de verduurzaming van het mkb, wordt onderzocht hoe de verschillende duurzaamheidsprogramma's en -regelingen voor het mkb zo goed mogelijk kunnen aansluiten op organisaties in het mkb die willen verduurzamen en hoe de kennis zo goed mogelijk bij de juiste bedrijven en organisaties terecht kan komen.⁷

⁷ Kamerstukken 2022-2023, 32637, nr. 562

Dit is een uitgave van:

Ministerie van Klimaat en Groene Groei

Postbus 20401 | 2500 EK Den Haag

T 0800 646 39 51 (ma t/m vrij 9.00 – 21.00 uur)

Maart 2025 | Publicatie-nr. 25400800

